

ASTRONOMIYA SOHASIGA OID MATNLARNI INGLIZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH MUAMMOLARI

Bo‘ronova Shahlo Alisher qizi

Termiz davlat universiteti Tarjima nazariyasi va amaliyoti
(ingliz tili) yo‘nalishi talabasi

Ilmiy rahbar : Umarova Zebo Hafizovna

missshahlo04@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola astronomiyaga oid matnlarni ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishda duch keladigan qiyinchiliklarni o‘rganadi. Tadqiqot lingvistik nomutanosibliklarni, terminologik nomuvofiqliklarni va to‘g‘ri tarjima qilishga to‘sqinlik qilishi mumkin bo‘lgan manbalarni o‘rganadi. Bundan tashqari, u turli yozuv tizimlari, sintaktik tuzilmalar va idiomatik iboralarining tarjima jarayoniga ta‘sirini o‘rganadi. Ushbu muammolarni hal qilish orqali maqola astronomik matnlar tarjimasining sifati va ishonchliligini oshirishga, shu bilan madaniyatlararo muloqot va astronomiya sohasidagi bilimlarni tarqatishni osonlashtirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: tarjima, astronomiya, lingvistik nomutanosibliklar, terminologik nomuvofiqliklar, sintaktik tuzilmalar va idiomatik iboralar.

PROBLEMS OF TRANSLATING TEXTS ON THE FIELD OF ASTRONOMY FROM ENGLISH TO UZBEK

ABSTRACT

This article explores the challenges encountered when translating texts related to astronomy from Uzbek to English. The study investigates linguistic disparities, terminological inconsistencies, and cultural references that may impede accurate translation. Additionally, it examines the impact of different writing systems, syntactic structures, and idiomatic expressions on the translation process. By addressing these challenges, the article aims to enhance the quality and reliability of astronomical translations, thereby facilitating cross-cultural communication and knowledge dissemination in the field of astronomy.

Keywords: translation, astronomy, linguistic inconsistencies, terminological inconsistencies, syntactic structures and idiomatic expressions.

KIRISH

Astronomiya - bu yulduzlar, sayyoralar, galaktikalar va koinot kabi samoviy jismlarni ilmiy o‘rganadigan fan. U teleskoplar va boshqa asboblardan yordamida ushbu

ob'ektlarni o'rganishni o'z ichiga olgan kuzatuv astronomiyasini va hodisalarni tushunish uchun matematik modellardan foydalanadigan nazariy astronomiyani o'z ichiga oladi. Astrofizika fizika tamoyillarini samoviy jismlarga tatbiq etadi, kosmologiya esa koinotning kelib chiqishi va evolyutsiyasini o'rganadi. Sayyorashunoslik bizning quyosh tizimimizdagi va undan tashqaridagi sayyoralar, oylar va boshqa jismlarga e'tibor qaratadi. Umuman olganda, astronomiya koinotning tabiati, tuzilishi va evolyutsiyasini tushunishga intiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Astronomiya adabiyoti asrlar davomida insoniyatning koinotni tushunishga intilishi haqida tushuncha beradi. Ptolemeyning "Almagest" va Kopernik kabi qadimiy matnlar zamonaviy astronomiyaga asos solgan. Vaqt o'tishi bilan Galiley, Kepler va Nyuton kabi fizik va astronomlar bizning samo haqidagi tushunchamizni kengayishiga yordam berdi.

Zamonaviy adabiyotda turli mavzular paydo bo'ladi. Karl Saganning "Kosmos" va Stiven Xokingning "Vaqtning qisqacha tarixi" kabi mashhur ilmiy kitoblar murakkab astronomik tushunchalarni tushuntirishlari bilan o'quvchilarni hayratga soladi. "The Astrophysical Journal" va "Nature Astronomy" kabi akademik jurnallar ekzosayyoralaridan tortib kosmologiyagacha bo'lgan mavzularda ilg'or tadqiqotlarni nashr etadi.

Astronomiya tadqiqotida samoviy hodisalarni o'rganish uchun turli metodologiyalar qo'llaniladi:

Kuzatuv astronomiyasi: Astronomlar osmon jismlarini kuzatish uchun yerga asoslangan teleskoplar, kosmik observatoriyalar va elektromagnit spektrdagi asboblardan foydalanadilar. Spektroskopiya, fotometriya va tasvirlash kabi usullar tahlil uchun ma'lumotlarni taqdim etadi.

Nazariy modellashtirish: Nazariy astronomlar murakkab astrofizik jarayonlarni tushunish uchun matematik modellar va simulyatsiyalarni ishlab chiqadilar. Ushbu modellar yulduz shakllanishi, galaktika evolyutsiyasi va qora tuynuklarning harakati kabi hodisalarni bashorat qiladi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish: Astronomiyada katta ma'lumotlar paydo bo'lishi bilan, keng ma'lumotlar to'plamini tahlil qilish uchun murakkab statistik va hisoblash texnikasi zarur. Mashinani o'rganish algoritmlari ma'lumotlardagi naqshlarni aniqlashga va samoviy jismlar va hodisalar haqida bashorat qilishga yordam beradi.

Fanlararo yondashuvlar: Astronomiya ko'pincha boshqa ilmiy fanlar bilan kesishadi. Astrofiziklar fiziklar, kimyogarlar, geologlar va biologlar bilan astrobiologiya, sayyora geologiyasi va qorong'u materiyaning tabiati kabi mavzularni o'rganish uchun hamkorlik qiladilar.

Kosmik missiyalar: Robotik zondlar va kosmik kemalar quyosh tizimining uzoq qismlaridan va undan tashqaridagi ma'lumotlarni to'playdi. Hubble kosmik teleskopi, Kepler kosmik teleskopi va Marsga oid missiyalar koinot haqidagi tushunchamizda keskin burilish yasadi.

Ushbu metodologiyalarni birlashtirib, astronomlar koinot haqidagi tushunchamizni chuqurlashtiradi, uning sirlarini ochadi va inson bilimi chegaralarini kengaytiradi.

MUHOKAMA

Maqolaning ushbu qismida astronomiyaga oid bo'lgan matnlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida uchraydigan muammolarning tahlilini quyidagi gapda ko'rib chiqamiz:

Ingliz tilida: *Aquila is a constellation visible in the northern hemisphere during late summer months and into early autumn. Aquila's brightest star is Altair, but it also contains notable stars such as Tarazed, Alshain and the Cepheid.*

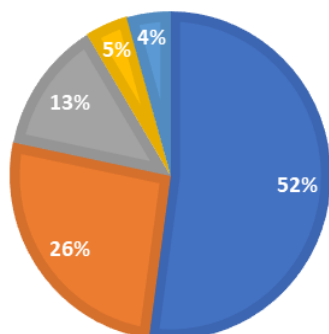
Bizning tarjima: *Burgut - shimoliy yarimsharda yoz oylarining oxiri va kuzning boshigacha ko'rinadigan yulduz turkumi. "Altair" burgut turkumidagi eng yorqin yulduz, shuningdek u Tarazed, Alshain va Sefeid kabi mashur yulduzlarni o'z ichiga oladi.*

Yuqorida berilgan kichik matnda "Aquila" yani "Burgut" yulduz turkumi haqida ma'lumot berilgan. Aquila so'zining aynan keltirilgan o'zbek tilida tarjimasi mavjud emas. Ammo burgut deb tarjima qilinish sababi uning ma'nosiga borib tarqaladi. Ya'ni Aquila so'zining ma'nosi bu burgutdir. Shuningdek, ushbu gaplarda transliteratsiya va transkripsiya usullari ishlatilgan. Misol uchun, "Altair", Tarazed, Alshain yulduz nomlari o'zgartirilmasdan o'zbek tiliga tarjima qilingan va transliteratsiya usulidan foydalanilgan. Ammo, Sefeid yulduzi nomini tarjima qilish jarayonida harflariga o'zgartirish kiritilgan ya'ni ingliz tilidagi "C" "PH" harflari o'zbek tilida "S" va "F" harfiga o'zgartirilgan va buning natijasida transkripsiya usulidan foydalanilgan. Ushbu matnda ishlatilgan "constellation" so'zi ingliz tilida bitta so'zdan iborat, ammo, o'zbek tilida so'z birikmasiga aylangan ya'ni "yulduzlar turkumi" deb tarjima qilingan va sintaktik transformatsiya sodir bo'lgan. Ikkinchi gapda "but" inkor bog'lovchisi so'z tushurish usuldan foydalanib tushirib qoldirildi natijada lexisik transformatsiya hodisasi sodir bo'ldi.

Maqolaning ushbu qismida berilgan gaplarning tahlilidagi natijasini ko'rishimiz quyidagi diagrammalar orqali:

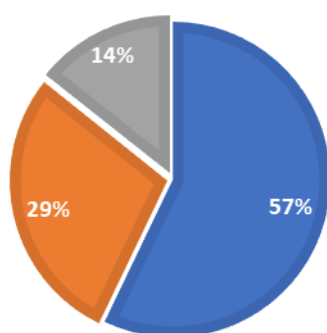
MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF THE GIVEN SENTENCE (IN ENGLISH LANGUAGE)

■ noun ■ adjective ■ article ■ conjunction ■ preposition

NAMUNADA BERILGAN GAPNING MORFOLOGIK TAHLILI(O'ZBEK TILIDA)

■ ot ■ sifat ■ bog'lovchi

Yuqoridagi diagrammadan shu ma'lumki namunada berilgan gap morfoligik tahlil qilinib so'z turkumlariga ajratilgan va ular ichida ot turkumi eng katta qismni tashkil qiladi shuningdek eng kam qismini esa bog'lovchilar tashkil qiladi

NATIJA

Natija qismida tahlil qilingan gaplarning qaysi gramatik tahlil asosida ko'rib chiqilgani bayon etiladi. Misol uchun, biz tahlil jarayonida quyidagi transformatsiya hodisalari sodir bo'ldi:

So'z turkumlari ikki til o'rtasida solishtirilib morfoligik transformatsiyaga uchradi. Leksikologik transformatsiya hodisasiga kiruvchi so'z tushirib qoldirish usulidan foydalanildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, astronomiya sohasidagi matnlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish diqqat bilan ko'rib chiqish va tajriba talab qiladigan jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Murakkabliklar ikki til o'rtasidagi lingvistik kichik

farqlar, terminologik nomuvofiqlik, madaniy tafovut va yozuv tizimidagi farqlardan kelib chiqadi. "Yulduz" yoki "sayyora" kabi noaniq atamalar, sintaktik tuzilmalarning o'zgarishi va madaniy yodgorliklarni saqlashdagi qiyinchiliklar kabi misollar to'g'ri tarjimalarga erishishning murakkabligini ta'kidlaydi. Ushbu muammolarni hal qilish tilshunolar, astronomlar va madaniyat mutaxassislarining til va madaniy yaxlitlikni saqlagan holda ilmiy tushunchalarning ishonchli ifodalanishini ta'minlash uchun hamkorlik qilishni talab qiladi. Tarjimonlar ushbu to'siqlarni tan olish va ularni yengib o'tish orqali astronomik bilimlarning o'zbek tilida so'zlashuvchi hamjamiyat ichida ochiqligi va tarqalishini osonlashtirishi, ilmiy munozara va madaniyatlararo tushunishni boyitishiga hissa qo'shishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://www.skyatnightmagazine.com/advice/constellation-aquila>
2. <https://www.skyatnightmagazine.com/space-science/facts-about-astronomy-space>
3. https://elearn.daffodilvarsity.edu.bd/pluginfile.php/1648924/mod_resource/content/1/Translation-Susan%20Bassnett-3rd%20ed.pdf